

УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І ПІДПРИЄМНИЦТВА

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Колективна монографія

Частина 2

За редакцією
Непочатенко О.О.

Умань
2014

УДК 332(477):316.42
ББК 65.9(4 Укр):11
С 89

*Друкується за рішенням вченої ради
Уманського національного університету садівництва
(протокол №2 від 24 жовтня 2013 року)*

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор Щурик М.В.;
доктор економічних наук, професор Жудро М.К.;
доктор економічних наук, професор Нестерчук Ю.О.

*Автори вміщених матеріалів висловлюють свою думку, яка не завжди збігається з
позицією редакції. За вміст матеріалів відповідальність несуть автори. Матеріали
подаються в авторській редакції.*

С 89 **Стан та перспективи розвитку економіки України в умовах
глобалізації: теорія та практика /** Під ред. д.е.н., професора
О.О. Непочатенко. – Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2014. –
Частина 2. – 324 с.

ISBN 978-966-304-048-6

У монографії викладені результати досліджень сучасних проблем розвитку економіки в умовах глобалізації. Висвітлені соціально-економічні аспекти функціонування економіки. Розглянуто роль та місце фінансової та податкової політики у забезпеченні поступального розвитку економічної системи. Досліджено вплив інноваційної та інвестиційної політики на формування конкурентоспроможного виробництва продукції. Значну увагу приділено теоретичним та практичним аспектам розвитку підприємницької діяльності як основи успішного функціонування економіки країни.

Розраховано на студентів, аспірантів, викладачів, наукових співробітників та фахівців, які займаються питаннями розвитку економіки.

УДК 332(477):316.42
ББК 65.9(4 Укр):11

ISBN 978-966-304-048-6

© Автори статей, 2014

ЗМІСТ

**4. ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ**

4.1. Фінансово-економічні, правові та інформаційні аспекти забезпечення ефективної інвестиційної діяльності в Україні (Терещенко В.Л., к.ф.-м.н., доцент, Кременчуцький інститут Дніпропетровського університету імені А. Нобеля; Терещенко Л.П., Кременчуцький національний університет імені М. Остроградського; Терещенко В.В., Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара).....	11
4.2. Інвестиційний клімат в Україні: аналіз його стану та основні напрями поліпшення (Прокоф'єва С.В., к.е.н., Донецький університет економіки та права)	17
4.3. Методичні підходи до визначення інвестиційного клімату на прикладі регіону (Юрченко Н.Г., Вінницький національний аграрний університет).....	22
4.4. Особливості інвестиційного співробітництва України та Німеччини (Бондаренко М.І., к.е.н., професор; Кравець С.А., Хмельницький національний університет).....	27
4.5. Напрямки оптимізації фінансово-інвестиційних грошових потоків для забезпечення ефективності будівельного виробництва (Чижишин О.І., к.е.н., Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу Тернопільський національний економічний університет).....	33
4.6. Активізація інвестиційних процесів в агропромисловому комплексі в контексті сталого розвитку сільських територій (Малюк С.О., к.е.н.; Полова О.В., Миколаївський інститут права Національного університету «Одеська юридична академія»).....	40
4.7. Залучення інвестицій в земельні ресурси АПК: проблеми та шляхи їх вирішення (Малюк С.О., к.е.н.; Василюк Т.С., Миколаївський інститут права Національного університету «Одеська юридична академія»).....	44
4.8. Аспекти впливу іноземного капіталу на динаміку соціальних індикаторів розвитку українського суспільства (Макух С. М., к.е.н., Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І.Франка).....	49
4.9. Дослідження та класифікація основних підходів до визначення сутності інновацій (Олексіч Д. В., к.е.н., ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»).....	53
4.10. Обґрунтування доцільності соціальних інновацій в контексті стабілізації демографічної ситуації (Омельяненко В., Сумський державний університет).....	65
4.11. Інформаційні технології підтримки корпоративної взаємодії в банківській системі України (Степаненко О.П., к.е.н., доцент, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана).....	70

є безперечно ознакою зростання рівня добробуту; покращено демографічну ситуацію в Україні: призупинено стрімкі темпи скорочення чисельності населення, стабілізувався показник кількості померлих (не дивлячись на все ще від'ємний природний приріст населення, спостерігаємо зростання кількості народжуваних на 1000 наявного населення); стабілізується процес міграції населення: у наявності позитивне сальдо міграції в усіх напрямках (прибулі з розрахунку на 1000 чол. населення переважають показник вибулих на міждержавному рівні та рівні країн СНД).

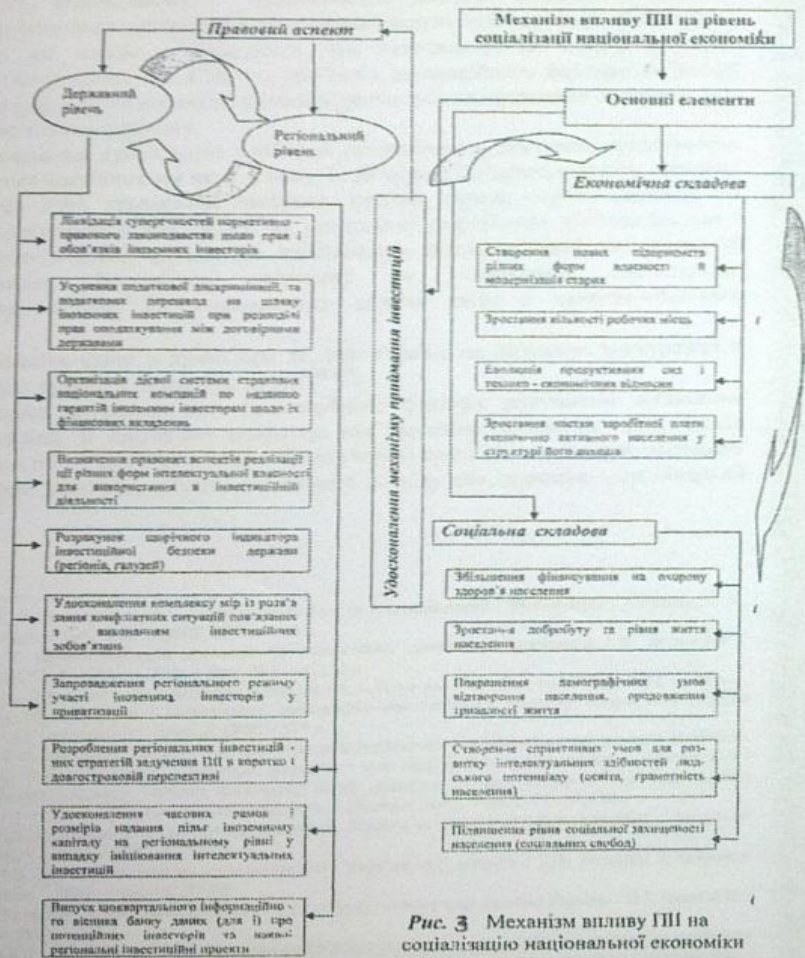

Рис. 3 Механізм впливу ІІІ на соціалізацію національної економіки

Разом з тим, дослідження залежності рівня соціалізації національної економіки від ІІІ, як невід'ємної складової загальнодержавної стратегії України спрямованої на її безпечний соціоекономічний розвиток в ХХІ столітті, дало можливість виявити нагальність у вирішенні проблеми щодо прийняття рішень по створенню умов для стабілізації основних внутрішніх факторів впливу на оптимізацію спектру взаємодії іноземних інвестицій з соціальною сферою (на державному рівні в цілому і регіональному рівні зокрема) (рис.3).

Запропоновані елементи згруповано у два блоки (економічний та соціальний) й, враховуючи правовий аспект їх реалізації, розподілено по рівнях (державний, регіональний) їх дієвості. Виокремлення домінуючих елементів при формуванні структури цього механізму, а також критеріїв підходу до визначення сутності чинників впливу, різних за характером (природних, матеріальних, фінансових та трудових ресурсів), на удосконалення методів та форм приймання інвестицій, дає можливість прослідкувати ступінь їхнього взаємозв'язку й взаємозалежності.

Комплексне застосування зазначеного інструментарію дозволить поетапно вирішувати наявні та виникаючі проблеми на кожному, окремо взятому часовому сегменті (в коротко і довгостроковій перспективі) функціонування ІІІ у розрізі видів економічної діяльності й впливатиме на оптимізацію не тільки обсягів надходжень, але й структуру їх розподілу між галузями соціальної сфери.

4.9. Дослідження та класифікація основних підходів до визначення сутності інновацій

Конкурентоспроможність української економіки сьогодні виправдано заслуговує критики, проте ця критика має бути конструктивною і не лише визначати основні проблемні місця, а й висвітлювати основні шляхи їх подолання. Очевидні проблеми, пов'язані із використанням застарілого обладнання, відставанням в сфері організації та управлінні виробничими процесами і неспроможністю випускати конкурентну високотехнологічну продукцію потребують не лише негайного розв'язання, а й вимагають революційного підходу, здатного забезпечити результат найближчим часом. Саме в цей час необхідно згадати слова великого бізнесмена Д. Траппа: «Погані часи створюють чудові можливості». І такою можливістю є нарощення інноваційного потенціалу країни та перетворення його на конкретний кінцевий продукт, створений в умовах вітчизняної економіки. Щодо сутності конкурентоспроможності, то тут буде цікава точка зору російських колег, на думку яких під останньою пропонується розуміти сукупність конкурентних відносин, що виникають між господарюючими суб'єктами зі створення умов для підвищення порівняльних і конкурентних переваг з метою одержання кращих результатів на відповідному ринку товарів та послуг⁵⁵.

Незважаючи на істотну значимість дослідження проблеми інноваційної конкурентоспроможності, вона залишається недостатньо висвітленою і потребує системного дослідження. В той же час, необхідно відзначити останні публікації в цій сфері, зокрема праці таких вчених: Л. Антонюк, О. Амош, І. Буднікевича, В. Гесць, М. Долишнього, М. Козоріз, О. Лапка, В. Семиноженка, І. Школи, у яких

⁵⁵ Федермеер Е.А. Укрепление конкурентоспособности российской экономики посредством развития инноваций / Е.А. Федермеер // Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Воронеж. – 2007. – 18 с.

висвітлюються аспекти активізації інноваційних процесів на макrorівні.

Наше бачення даної проблеми не є новаторським, а про шляхи її подолання говорять вітчизняні вчені-економісти протягом багатьох років^{56,57,58,59,60}. Так, на думку колективу провідних вітчизняних вчених-економістів, які безпосередньо займаються дослідженням інновацій та науково-технічного прогресу² саме вони є основою для проведення кардинальних економічних реформ задля побудови нової економічної системи. За результатами досліджень до основних чинників, що стримують розвиток інновацій в Україні без сумніву можна віднести: бюджетний дефіцит, брак довгострокового фінансування і кредитування, нестача власних коштів та незрозумілих ринкових механізмів впровадження результатів наукових досліджень². Таким чином, ми можемо стверджувати, що, незважаючи на велику кількість публікацій та досліджень в цій сфері, проблема інноваційного фактору як умови побудови конкурентоспроможної економіки залишається невирішеною остаточно, а її актуальність не визиває сумнівів.

Світова економічна думка щодо проблеми економічного зростання, представлена такими відомими дослідниками як: Р. Солоу, Е. Денісон, Д. Йоргенсон та ін., визначає серед факторів його динамізації наступні: капітал, праця, освіта, економія на масштабах виробництва тощо. Проте, як результати теоретичних досліджень, так і практичний досвід демонструють, що вирішальним фактором, який вже понад 50 років зумовлює економічне зростання та підвищення національної конкурентоспроможності високорозвинутих держав світу є науково-технічний прогрес⁶¹.

Вчені-економісти єдині в думці про те, що Україна не витримає конкуренції в умовах розвитку сучасної економіки знань^{62,63,64}.

Задля кращого розуміння ролі інноваційного фактору розглянемо детальніше сутність інновацій. В широкому розумінні під терміном «інновація» розуміється нововведення в галузі техніки, технології, організації праці або управління, засноване на використанні досягнень науки і передового досвіду або, коротше, – це кінцевий

результат інноваційної діяльності⁶⁵. В науковий лексикон цей термін вперше ввів Й. Шумпетер, що в буквальному перекладі означає «втілення наукового відкриття, технічного винаходу в новій технології або новому виді виробу»⁶⁶. Крім того інновація розглядалася Й. Шумпетером як нова функція виробництва, її нова комбінація.

Проте, ще до Й. Шумпетера вирішальну роль нововведень та удосконалення виробничого процесу розуміли такі класики економічної теорії як: А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, Е. Бем-Баверк. Так, вирішальним фактором загального добробуту і зростання А. Сміт називає прогрес, обумовлений свідомістю учасників процесу виробництва: «у народів цивілізованих та процвітаючих... продукт всієї праці суспільства в цілому настільки великий, що часто всі з надлишком забезпечені ним, так що працівник нижчого і біднішого розряду... може користуватися великою кількістю предметів необхідності і зручності порівняно з будь-яким дикуном»⁶⁷. До того ж А. Сміт виділяє три основні чинники, що, на його думку, здатні забезпечити економічне зростання: по-перше, збільшення вправності кожного окремого працівника; по-друге, економія часу, який зазвичай утрачається на перехід від одного виду праці до іншого; по-третє, за рахунок запровадження машин, які полегшують і скорочують працю та дають змогу одній людині виконувати роботу кількох⁶⁸.

Д. Рікардо в своїй праці демонструє чудове розуміння впливу прогресу на зайнятість та віддачу на вкладений капітал: «скільки-небудь значна зміна в постійній нормі прибутку є наслідком причин, що діють лише протягом певних років, проте як зміна в кількості праці, необхідного для виробництва товарів удосконалюються повсякденно. Кожне удосконалення в машинах, в інструментах, в будівлях, у видобутку сировини зберігає працю і в значному ступені полегшує для нас виробництво відповідного товару, внаслідок чого змінюється його вартість»⁶⁹.

К. Маркс розумів під нововведенням будь-які зміни у виробничому процесі, що вивільняють основний капітал, як будь-яке удосконалення, що надає можливість скоротити необхідну робочу площу чи продовжити експлуатаційний термін машин⁷⁰. Е. Бем-Баверк вважав, що технологічні нововведення ведуть до продовження періоду виробництва, який може змінитися лише тоді, коли завдяки технологіям будуть створені нові продукти⁷¹.

Продовжують дослідження впливу НТП на економічні процеси такі західні економісти як Р. Солоу, Й. Шумпетер, Д. Сахал, Е. Денісон та ін. На відміну від класиків, дані вчені-економісти як важливий фактор економічного зростання відокремлюють не лише виробничі фактори, а приділяють багато уваги

⁵⁶ Антошок Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія / Антошок Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. // К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.

⁵⁷ Іжєвський В. Економічна суть інновацій та інноваційної діяльності підприємств / В. Іжєвський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.3. – С.121-1

⁵⁸ Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом / А.А. Пересада // К.: Вид-во "Лібра", 2002. – 472 с.

⁵⁹ Черваньов Д. М., Нейкова Л. І. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України / Д.М. Черваньов, Л.І. Нейкова // К.: Знання, 1999. – 514 с.

⁶⁰ Шаульська Л.В., Панькова А.Д. Вплив інноваційного розвитку на підвищення конкурентоспроможності / Л.В. Шаульська, А.Д. Панькова // Структурні реформи і трансформації в промисловості: перспективи і пріоритети: тези доп. і повідом. Міжнар. наук.-практ. конф. (Донецьк, 17 груд. 2010 р.) / НАН України, Ін-т економіки пром-сті; Редкол.: О.І. Амоша (відп. ред.) та ін. – Донецьк, 2010. – 308 с. – С. 143-144

⁶¹ Антошок Л.Л. Інноваційна конкурентоспроможність України та її регіонів / Л.Л. Антошок // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №4. – С. 37-46

⁶² Антошок Л.Л. Інноваційна конкурентоспроможність України та її регіонів / Л.Л. Антошок // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №4. – С. 37-46

⁶³ Дашій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України / О.І. Дашій // К.: Вид-во ННЦ ІАЕ, 2004. – 428 с.

⁶⁴ Шаульська Л.В., Панькова А.Д. Вплив інноваційного розвитку на підвищення конкурентоспроможності / Л.В. Шаульська, А.Д. Панькова // Структурні реформи і трансформації в промисловості: перспективи і пріоритети: тези доп. і повідом. Міжнар. наук.-практ. конф. (Донецьк, 17 груд. 2010 р.) / НАН України, Ін-т економіки пром-сті; Редкол.: О.І. Амоша (відп. ред.) та ін. – Донецьк, 2010. – 308 с. – С. 143-144

⁶⁵ Інновації [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%D0%A2.D0.B8.D0.BF.D0.B8._D1.96.D0.BD.D0.BD.D0.BE.D0.B2.D0.B0.D1.86.D1.96.D0.B9

⁶⁶ Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку / Й. А. Шумпетер // М.: Директмедіа Паблішинг, 2008. – 455 с.

⁶⁷ Сміт А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Сміт // М.: Директмедіа Паблішинг, 2008. – 677 с.

⁶⁸ Сміт А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Сміт // М.: Директмедіа Паблішинг, 2008. – 677 с.

⁶⁹ Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения. Избранное / Д. Рикардо // Антология экономической мысли: ЭКСМО, 2007. – 960 с.

⁷⁰ Маркс Карл Капитал. Критика политической экономии. Т.3. Кн. 3: Процесс капиталистического производства, взятый в целом Ч. 2: науч. вид. / Карл Маркс // М.: Полит. литературы, 1986. – 1080 с.

⁷¹ Шумпетер Й. А. Теория экономического развития / Й. А. Шумпетер // М.: Директмедіа Паблішинг, 2008. – 455 с.

безпосередньому вивченню впливу НТП. Відповідно, переносячи акцент при розгляді економічних проблем з питання використання обмежених ресурсів на модернізацію процесу виробництва та пошуку раціональніших шляхів його організації. У виробничому процесі тепер є місце не лише для основних факторів виробництва, таких як відомі: земля, капітал і праця, а й таких раніше відданих як: наука, техніка й управління. Незважаючи, що виробничий процес є нерозривним в ньому тепер відокремлюється інноваційний процес, що охоплює період з моменту появи новизни до її остаточного впровадження у виробничий процес, іншими словами – комерціалізації⁷². І дійсно, роль інноваційного фактору не слід недооцінювати, адже провідні західні економісти справедливо оцінюють його на рівні не менше 88% при визначенні основних факторів зростання ВВП⁷³.

Проте, незважаючи на таку істотну значущість, необхідно зазначити, що в світі досі незавершені дискусії з приводу однозначного трактування інновацій.

За Р. Фостером нововведення – «це битва на ринку між новаторами чи атакуючими, – тими, хто намагається зробити гроші, змінюючи порядок речей, – і тими, хто обороняється, захищаючи свої нинішні доходи. Нововведення – це плід зусиль непересічної особистості, надбання ринку, що піддається повторенню»⁷⁴. У своєму визначенні Р. Фостер демонструє революційний характер нововведень, що має змінити існуючий хід речей та загострює конфлікт між консерваторами та новаторами, причина якого обумовлена суто економічним чинником – зміною майбутніх вигод. Проте прогрес зупинити неможливо.

На думку Б. Твісса нововведення має пройти випробування ринком: «Нововведення – це пропозиція на ринку чогось нового, за що споживач готовий платити. Винахід стає нововведенням, якщо здобуває успіх на ринку. Нововведення – це застосування, тобто процес, у якому винахід чи ідея набувають економічного змісту»⁷⁵. Дана думка акцентує увагу на комерційному успіху нових ідей і абсолютно виправдана з економічної точки зору. Будь-які зміни, якщо вони завдають грошової шкоди не є вигідними, а отже їх запровадження – нерациональне. В той же час, суто з технічного боку такі зміни залишаються нововведеннями, адже відповідають первинному визначенню інновацій, запропонованому Й. Шумпетером. Проте безсумнівно перевагою розуміння інновацій за Б. Твіссом є економічна рациональність, закладена у його визначенні.

Дуже коротке і лаконічне визначення інновацій надає Г. Рітц: «Інновація – це комерційне освоєння нової ідеї»⁷⁶. Проте у даному визначенні закладений дуже глибокий сенс. Під інновацією розуміється не будь-яке нововведення, а таке, що одержує комерційну реалізацію. Очевидно, що на момент реалізації ще може бути невідомий той факт наскільки вигідною вона виявиться, проте якщо ідея заслуговує бути реалізованою, навіть за умов її комерційного провалу в ході практичної реалізації, вона може вважатися інновацією.

Багато вчених до того ж сперечаються з приводу в якій саме сфері реалізацію

⁷² Інноваційний процес [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81

⁷³ Антонок Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації / Антонок Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. // К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.

⁷⁴ Фостер Р. Обновление производства: атакующие выигрывают / Р. Фостер // Пер. с англ. / Общ. ред. и вступ. ст. В. И. Данилова-Данильяна. – М.: Прогресс, 1987. – 272 с.

⁷⁵ Твісс Б. Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твісс // М.: Экономика, 1989. – 271 с.

⁷⁶ Riggs H. E. Managing high technology companies Belmont. – New York, 1983. – 333 p.

нововведень слід вважати інновацією. Так, на думку К. Фрімена промислова інновація – «це технічна, дизайнерська, виробнича, управлінська та комерційна діяльність, виготовлення нових (удосконалених) товарів чи перше комерційне використання нових (удосконалених) процесів або обладнання»⁷⁷. В той же час, Р. Ротвелл і П. Гарднер звертають свою увагу на те, що «інновація – це комерціалізація не тільки основного вдосконалення в технічному процесі (радикальне нововведення), а й використання змін невеликого масштабу в технологічних навичках (удосконалених чи незначних нововведеннях)»⁷⁸. Проте, спробу об'єднати всі суперечливі погляди з приводу сфери і сутності інновацій робить Б. Санто, розуміючи під інноваціями «такий суспільний, технічний чи економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій і у випадку, якщо вона на ринку може принести додатковий дохід. Інновація – це такий техніко-економічний цикл, у якому використання результатів досліджень і розробок безпосередньо викликає технічні, економічні зміни, що впливають на діяльність цієї сфери»⁷⁹.

Інновацію як вид емпіричних досліджень розглядає П. Друкер, який пропонує наступне визначення: «Інновація – це особливий засіб підприємств, за допомогою якого вони досліджують зміни, що мають місце в економіці та суспільстві, з метою використання їх у бізнесі чи в різних сферах обслуговування. Інновація (новаторство) не стільки технічний, скільки економічний або соціальний термін»⁸⁰. До того ж П. Друкер зауважує на тому факті, що інновації слід розглядати як суто економічне, а не технічне явище.

Визначаючи революційний характер змін, що є наслідком нововведень Р. Нельсон та С. Унтер розглядають під інноваціями «зміну рутини», зауважуючи увагу на тому, що наслідки такої зміни визначаються оцінками споживачів»⁸¹.

Роль інновацій як фактору конкуренції також підтримує М. Портер. На його думку інновації – це «можливість здобути конкурентні переваги. Нововведення характеризується в широкому значенні, включаючи як нові технології, так і нові методи роботи. Інновації виявляються в новому дизайні продукту, у новому процесі виробництва, у новому підході до маркетингу чи в новій методиці підвищення кваліфікації працівників. Інновації є досить простими і невеликими, базуються скоріше на нагромадженні незначних поліпшень і досягнень, ніж на одному великому технологічному прориві»⁸². Незвичним є той факт, що М. Портер розширює своє бачення сутності інновацій, не концентруючись лише на технічних і технологічних удосконаленнях, а розглядаючи найменші дрібниці, здатні забезпечити конкурентні переваги.

«Інновація – це процес перетворення можливостей у нові ідеї, які широко впроваджуються в практику» – зауважує колектив авторів у складі Д. Тідда, Д. Бессанта та К. Павітті⁸³. Своїм визначенням вони наголошують на тому, що нововведення це все ж таки ідеї, що є результатом рационального пошуку нових

⁷⁷ Freeman C. The Economics of Industrial innovation. – 2nd edn. – London: Frances Pinter, 1982.

⁷⁸ Rathwell R., Cardiner P. Invention, innovation, re-innovation and the role of the user // Technovation. – 1985. – 3. – P. 131-180.

⁷⁹ Санто Б. Інновація як средство економічного розвитку / Б. Санто // М.: Прогрес, 1990. – 291 с.

⁸⁰ Друкер П. Як забезпечити успіх у бізнесі. / П. Друкер // К.: Україна, 1994. – 314 с.

⁸¹ Нельсон Р., Унтер С. Эволюционная теория экономических изменений / Р. Нельсон, С. Унтер // М.: Финстатинформ, 2000. – 418 с.

⁸² Портер М. Конкуренция: Учеб. пособие / М. Портер // Пер. с англ. – М.: Вильямс, 2001. – 495 с.

⁸³ Tidd J., Bessant J., Pavitt K. Managing innovation. – John Wiley & Sons, LTD, Chichester, 2001.

можливостей та їх апробації.

Г. Хамел і К. Прахалад звертають увагу на те, що інновації здатні забезпечити істотні комерційні переваги своїм власникам: «Інновації приносять максимальний прибуток, якщо випереджають інші в глобальному масштабі»⁸⁴. Одночасно з цим відомий фінансист Дж. Сорос розглядає під інноваціями не лише джерело одержання вигоди, а й потенційну загрозу фінансовій стабільності, говорячи, що інновація – це «одна з головних переваг вільних ринків, але на фінансових ринках інновації неминує породжують нестабільність. Інновації приносять інтелектуальне задоволення й прибуток інноваторам, але пріоритетом має бути підтримання стабільності або, точніше, запобігання розвитку небажаних тенденцій на ринках»⁸⁵.

Особливої уваги заслуговують праці українських економістів останніх років. Так, С. Покропивний розглядає інновацію як «упровадження в господарську практику результатів інноваційних процесів»⁸⁶, акцентуючи увагу фактично лише на моменті комерціалізації новаторського пошуку. Д. Черваньов і Л. Нейкова пропонують наступне визначення, в якому розкривають своє бачення інновацій: «Нововведення – це процес доведення наукової ідеї чи технічного винаходу до стадії практичного використання, що приносить дохід, а також пов'язані з цим процесом техніко-економічні та інші зміни в соціальному середовищі»⁸⁷. І практично одночасно пропонує своє бачення О. Лапко, розглядаючи під інноваціями «комплексний процес, що передбачає створення, розробку доведення до комерційного використання і розповсюдження нового технічного або якогось іншого рішення (новачі), що задовольняє певну потребу»⁸⁸. Практично ідентичне визначення пропонують І. Буднікевич та І. Школа, в якому під інновацією розуміють «комплексний процес, спрямований на створення, розроблення та доведення наукової чи будь-якої іншої нової ідеї до стадії комерційного використання та поширення в економіці»⁸⁹. За трактуванням А. Пересади, інновація – це «процес доведення наукової ідеї або технологічного винаходу до стадії практичного використання, що дає прибуток, а також пов'язані з цим процесом техніко-економічні та інші зміни у соціальному середовищі»⁹⁰. О. Дайч, при формуванні власного бачення сутності інновацій, намагається зробити акцент на тому факті, що інновації не залежать від сфери застосування, а отже, охоплюють «зміни у техніці, технології, організації, екології, економіці, а також у соціальній сфері»⁹¹. Ю. Морозов уточнює розуміння сутності інновацій, роблячи акцент на прибутковості впровадження нововведень і пропонує наступне розуміння інновацій: «Інновації в широкому розумінні – це прибуткове використання новачій у вигляді нових технологій, видів продукції і послуг, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового,

комерційного, адміністративного чи іншого характеру»⁹². В свою чергу, В. Мединский розуміє під інновацією «об'єкт, упроваджений у виробництво в результаті проведеного наукового дослідження або зробленого відкриття, якісно відмінний від попереднього аналога», відокремлюючи необхідність попереднього наукового дослідження або відкриття для впровадження нововведень⁹³. Молодий вчений В. Іжевський пропонує власне бачення сутності інновації, під якою розуміє «остаточний результат інноваційної діяльності, вона виступає у вигляді удосконаленого організаційно-управлінського та торгово-технологічного процесу з метою досягнення економічного та соціального ефекту»⁹⁴. В той же час, можна зіткнутися з таким софістичним баченням сутності інновацій як у М. Круцька, згідно поглядів якого «інновація, як і інформація, єдино визначення не має, а конкретне тлумачення інновацій залежить від методу конкретної науки, мети дослідження або просто від наших життєвих уявлень»⁹⁵.

Пропонуємо звернути увагу також і на Закон України «Про інноваційну діяльність», в якому запропоноване наступне визначення інновацій: «Інновації – нововтворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукції або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери»⁹⁶.

Узагальнюючи все вищезазначене, ми можемо побачити, що єдиного бачення щодо сутності інновацій не існує. Це говорить про той факт, що сутність даного терміну на інтуїтивному рівні зрозуміла всім, проте, через динамічний розвиток інноваційної діяльності та активізацію науково-технічного прогресу останніх років, провести чітку і остаточну межу, що дозволила б повністю висвітлити сутність інновацій, на сьогодні не виявляється можливим. В той же час, можна згрупувати основні погляди за різними критеріями.

По-перше розуміння сутності інновацій можна розділити за широтою сприйняття. Багато вчених-економістів розглядають під інноваціями зміни лише в декількох сферах, наприклад, техніці або технології виробництва, і такі погляди ми ототожнюємо з вузьким підходом. В той же час, широкий підхід до розуміння сутності інновацій пропонує не обмежувати себе в сферах застосування інновацій і, до того ж, включає всі фази відтворення, не концентруючись лише на виробництві. Отже, перша класифікація розуміння сутності інновацій буде згрупована за критерієм широти її сприйняття, а критерієм такого поділу виступає кількість сфер діяльності і фаз відтворення для нововведень (рис. 1).

Розглянута класифікація дозволяє наочніше побачити розбіжності у наукових поглядах і підходах. Крім того ми можемо побачити, що широта сприйняття має інтернаціональний характер, і вказує лише на масштаб задач, поставлених на початку дослідження різними вченими.

⁸⁴ Хамел Г., Прахалад К. Конкуруючи за будуще / Г. Хамел, К. Прахалад // М.: Олимп-Бизнес, 2002. – 216 с.

⁸⁵ Сорос Дж. Открытое общество. Реформируя глобальный капитализм / Дж. Сорос // М., 2001. – 379 с.

⁸⁶ Покропивний С. Ф. Інноваційний менеджмент у ринковій системі господарювання / С.Ф. Покропивний // Економіка України. – 1995. – № 2. – С. 22-26.

⁸⁷ Черваньов Д. М., Нейкова Л. І. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України / Д.М. Черваньов, Л.І. Нейкова // К.: Знання, 1999. – 514 с.

⁸⁸ Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання: Монографія / О. Лапко // К.: Ін-т екон. прогнозування НАН України, 1999. – 254 с.

⁸⁹ Буднікевич І.М., Школа І.М. Становлення регіонального ринку інновацій в Україні. Монографія. / І.М. Буднікевич, І.М. Школа // Чернівці: "Зелена Буковина", 2002. – 200 с.

⁹⁰ Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом / А.А. Пересада // К.: Вид-во "Лібра", 2002. – 472 с.

⁹¹ Дайч О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України / О.І. Дайч // К.: Вид-во ІНЦ ІАЕ, 2004. – 428 с.

⁹² Морозов Ю. Інноваційний менеджмент / Ю. Морозов // М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 446 с.

⁹³ Мединский В. Інноваційний менеджмент / В. Мединский // М.: Инфра-М, 2002. – 232 с.

⁹⁴ Іжевський В. Економічна суть інновацій та інноваційної діяльності підприємств / В. Іжевський // Науковий вісник НІТУ України. – 2010. – Вип. 20.3. – С.121-1

⁹⁵ Круцька М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М.І. Круцька // Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів: Вид. центр Львів. НУ ім. Івана Франка, 2001. – 607 с.

⁹⁶ Про інноваційну діяльність: Закон України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

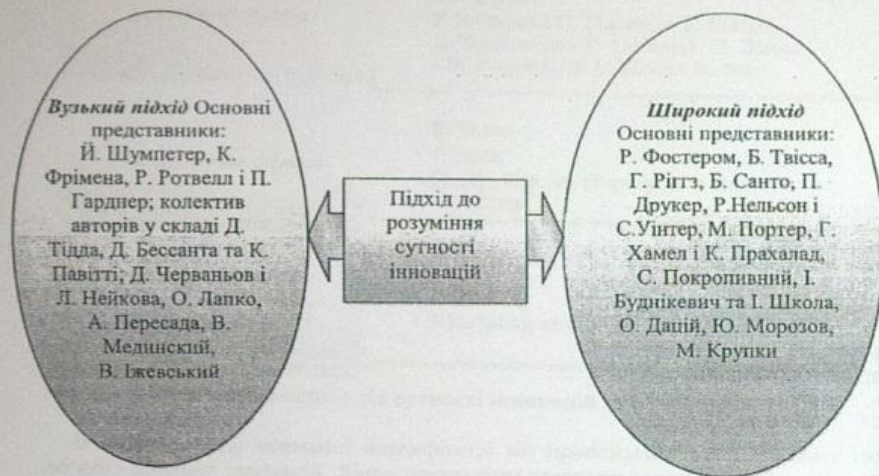

Рис. 1. Класифікація сутності інновацій за широтою сприйняття

По-друге, очевидно, що широта сприйняття сутності інновацій відображає далеко не всі аспекти їх розуміння. Важливим критерієм є також масштаб інновацій і тут погляди вчених також можна розділити. Хоча інновації, за П. Друкером, і розглядаються як економічне явище, але масштабування за макро- і макрорівнем може викривити сприйняття їх сутності. Макро- і макрорівень економічних процесів досить погано корелює з науковими і технічними винаходами, адже процес пошуку істини індивідуальний, про що свідчить думка великого російського письменника Б. Пастернака: «Істину шукають лише одинаки і поривають з усіма, хто любить її недостатньо». Проте, незважаючи на індивідуальний характер пошуку нових ідей, результати їх реалізації можуть мати істотний вплив на широке коло контрагентів. Таким чином, узагальнюючи все вищезазначене ми пропонуємо розділити розуміння сутності інновацій за критерієм масштабу на: глобальні, національні, локальні та індивідуальні. Розподіл поглядів щодо сутності інновацій за критерієм масштабу представлений на рис. 2.

Під глобальними інноваціями ми будемо розуміти такі зміни, що впливають на характер економічних відносин в усьому світі або декілька країн. До глобальних інновацій можна віднести появу Інтернету, мобільного зв'язку тощо. Під національними інноваціями ми будемо розглядати нововведення, що змінюють характер господарювання на рівні держави. Такий підхід обумовлений тим, що інновації стосуються не лише безпосередньо технології виробництва, а широко торкаються і організаційних процесів. Таким чином, якщо певне нововведення змінить характер економічних відносин на рівні держави, то ми можемо віднести його до національного рівня. Локальні інновації впливають на економіку регіону, змінюючи її завдяки реалізації нових можливостей. Індивідуальні інновації дозволяють одержати конкурентні переваги окремому економічному суб'єкту.

В той же час, аналізуючи визначення ми можемо побачити, що межі їх реалізації вказані досить розмиті і лише з контексту можна зрозуміти про що саме йде мова. Такий стан речей виправданий, адже остаточного масштабу інновація набуває лише на фазі завершення, коли стає зрозумілим наскільки дійсно значущим є її вплив на економіку певного рівня.

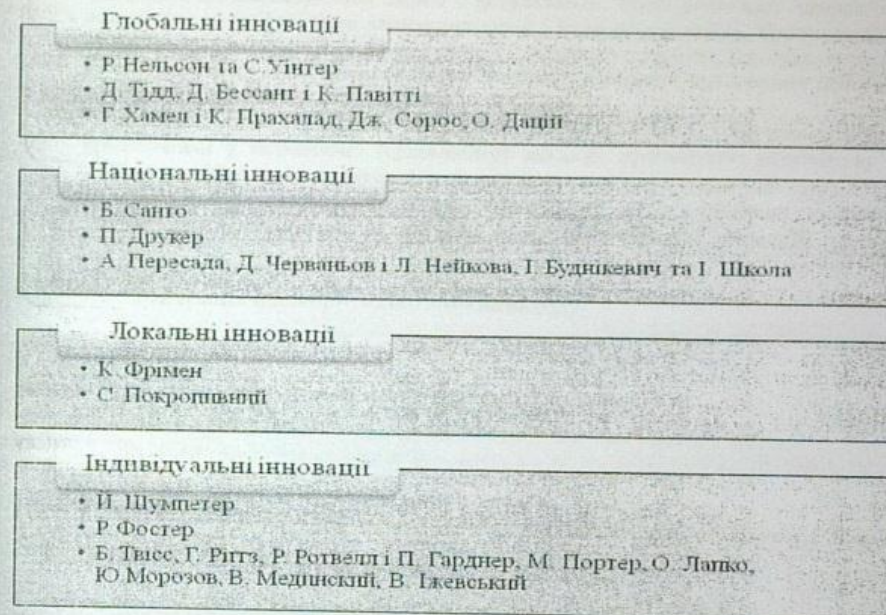

Рис. 2. Класифікація сутності інновацій за масштабом

Відповідно, для розуміння сутності інновацій важливо зрозуміти не лише масштаби, а й кінцеву економічну вигоду від реалізації інновацій. Як ми вже згадували, існує думка, що інновації навіть є не технічним, а суто економічним явищем. Отже третя класифікація саме і відображає розбіжності щодо належності інновацій до певної сфери, будучи то технічна сфера виробничого процесу; економічна, що розглядає будь-які зміни з метою збільшення прибутків, або соціальна, головний акцент, в якій робиться на соціальний результат будь-яких змін (рис. 3).

Отже, ми наочно бачимо, що панівною є думка про те, що інновація все ж таки є явищем більшою мірою технічним, аніж будь-якої іншої сфери. Дійсно, технічні виробни і здобутки технології істотно змінюють світ і на початку ХХ ст. саме прорив у прикладних науках дозволив досягти бурхливого економічного зростання і сьогодишнього рівню добробуту. Проте, незважаючи на досягнення і широке використання інновацій дискусійним залишається об'єкт розуміння інновацій.

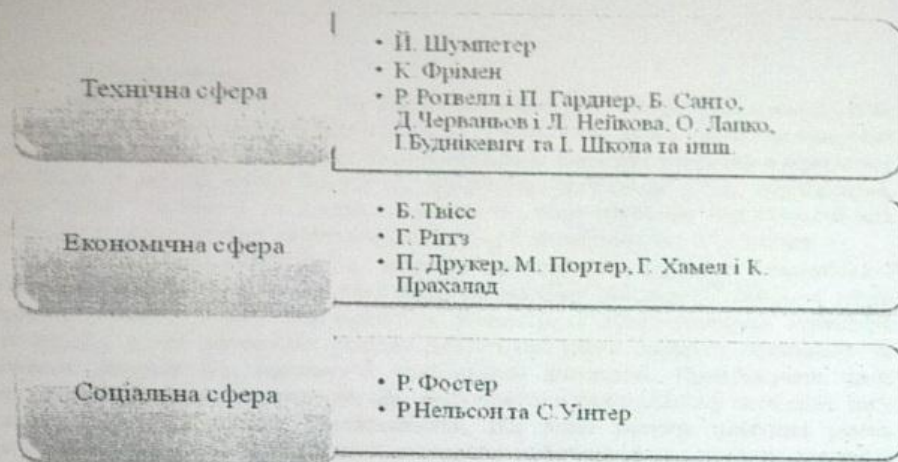

Рис. 3. Класифікація сутності інновацій за сферою реалізації

В ході розгляду четвертої класифікації ми пропонуємо звернути увагу саме на об'єкт і предмет інновацій. Якщо детальніше звернути увагу на запропоновані вище визначення, то можна відзначити основні об'єкти, які різні вчені покладають в основу розуміння інновацій, це інновації як:

- зміни;
- результат;
- процес.

На рис. 4. представлена класифікація за об'єктом і предметом інновацій.

Зміна	Результат	Процес
<ul style="list-style-type: none"> • Р. Фостер • Р. Ротвелл і П. Гарднер • П. Друкер • Р. Нельсон та С. Уінтер • О. Даші 	<ul style="list-style-type: none"> • Й. Шумпетер • М. Портер • С. Покропівний • Ю. Морозов • В. Медвіскій 	<ul style="list-style-type: none"> • Б. Твісс • Г. Рітц • К. Фрімен • Б. Санто • Д. Тідд, Д. Бессант та К. Павітті • Д. Черванцов і Л. Нейкова • О. Лапко • І. Буднікевич та І. Школа

Рис. 4. Класифікація сутності інновацій за об'єктом і предметом

Аналіз даної класифікації надає нам можливість наочно побачити, що хоча на початку під інноваціями розуміли кінцевий результат, на сьогодні сприйняття зазнало уточнень і під ними більшою мірою розуміють процес, результатом якого, мають

бути певні позитивні зміни. В той же час, класичне бачення не втрачає своєї актуальності і сьогодні знаходить своїх прихильників. Розглянута класифікація підіймає важливе питання цілеспрямованості інновацій. Якщо інновація є зміною, то очевидно, що настання цих змін і є результатом, якщо реалізація певних технічних винаходів, то їх фактична комерціалізація і буде результатом. Проте як бути, якщо інновація є процесом. В даному випадку, ми маємо розуміти, що будь-який процес не є безперервним і його можна розбити на дрібні складові, досягнення цілей яких буде свідчити про успішність інноваційного процесу.

Зважаючи на той факт, що будь-який результат і мета в економіці можуть бути представлені у вартісному (грошовому) вигляді, пропонуємо розглянуту останню, п'яту класифікацію за ознакою кінцевого результату від інновацій (рис. 5). Інновація за звичай надають істотних конкурентних переваг своїм власникам, що виражаються у конкретній грошовій вигоді, проте це не єдиний результат інновацій.

Реалізація науково-технічного винаходу

- Й. Шумпетер
- О. Даші

Одержання прибутків за рахунок конкурентних переваг

- Р. Фостер
- Б. Твісса
- Г. Рітц, К. Фрімена, Р. Ротвелл і П. Гарднер, П. Друкер, М. Портер, Г. Хамел і К. Прахалад

Створення товарів з новими, кращими властивостями

- Б. Санто
- Д. Тідд, Д. Бессант та К. Павітті
- В. Медвіскій

Джерело кардинальних змін

- Р. Нельсон та С. Уінтер
- Д. Сорос

Рис. 5. Класифікація сутності інновацій за кінцевим результатом

Дана класифікація надає можливість наочно побачити як змінюється сприйняття мети реалізації інновацій і що саме розглядається під їх кінцевим результатом.

Розглянувши основні підходи та класифікації щодо розуміння сутності інновацій, ми можемо перейти до формування висновків щодо ролі інноваційного фактору в умовах побудови конкурентоспроможної економіки. Очевидно, що під інноваційною конкурентоспроможністю слід розуміти спроможність суб'єктів проводити активну інноваційну діяльність і підвищувати якість життя населення⁹⁷. Важливо за таких умов, звернути увагу на однорідність інноваційного процесу і його спроможності

⁹⁷ Антошок Л.Л. Інноваційна конкурентоспроможність України та її регіонів / Л.Л. Антошок // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №4. – С. 37-46

задовольняти поставлені цілі.

На думку російських вчених⁹⁸ інноваційний процес не є однорідним, а має двоякий характер і, відповідно, поділяється на процес, результатом якого мають бути наукові розробки, та процес безпосереднього впровадження наукових розробок в практичну діяльність у вигляді нових продуктів, технологій, організації праці, виробництва, збуту тощо. Відповідно, очевидним є вплив не лише наявності можливостей для фактичного впровадження інновацій, а й наявності потенціалу для їх розробки.

Під інноваційним потенціалом, зокрема, пропонується розуміти можливість і готовність регіону здійснювати ефективну інноваційну діяльність⁹⁹. Зокрема, автор уточнює сутність самої можливості – наявність і збалансованість структури потенціалу, а під готовністю розуміє достатність рівня розвитку потенціалу та наявних ресурсів для ефективної інноваційної діяльності. Продовжуючи, своє дослідження Л. Антонок пропонує нам відокремити в інноваційному потенціалі таку складову як «інноваційна сприятливість», під якою розуміє реальний рівень інноваційності і можливості швидкої комерціалізації новинок та створення для цього необхідних умов¹⁰⁰.

Широко поширеною є думка про те, що для розвитку інноваційного потенціалу для підвищення інноваційної конкурентоспроможності необхідно здійснювати наступні кроки^{100,101,102}:

- стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання на всіх рівнях;
- урізноманітнення методів управління інноваційною політикою на регіональному рівні за рахунок запровадження програмно-цільових та економічних методів;
- створення ефективної національної системи регіональних інноваційних центрів;
- створення потужної системи фінансування інноваційної діяльності із залученням усіх можливих джерел;
- сприяння розвитку регіональної інноваційної інфраструктури;
- всебічна підтримка розвитку міжрегіонального співробітництва у сфері науково-технічної діяльності;
- зосередження уваги на розрахунках та узагальненні інноваційної спроможності промислових підприємств на етапі споживання, на вивченні впливу інноваційних процесів на соціально-економічний розвиток, визначені показників, які характеризують конкурентоспроможність регіону.

В той же час, поширюється думка про існування «інноваційного парадоксу» – являчи, під яким розглядається «збільшення витрат на інноваційну діяльність у депресивних регіонах та відносно менша можливість залучення бюджетних коштів і

⁹⁸ Федермеер Е.А. Укрепление конкурентоспособности российской экономики посредством развития инноваций / Е.А. Федермеер // Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Воронеж. – 2007. – 18 с.

⁹⁹ Антонок Л.Л. Інноваційна конкурентоспроможність України та її регіонів / Л.Л. Антонок // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №4. – С. 37-46

¹⁰⁰ Антонок Л. Л. Інновації: теорія, механізми розробки та комерціалізації: Монографія / Антонок Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. // К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.

¹⁰¹ Дайч О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України / О.І. Дайч // К.: Вид-во ННЦ ІАЕ, 2004. – 428 с.

¹⁰² Покропівний С. Ф. Інноваційний менеджмент у ринковій системі господарювання / С.Ф. Покропівний // Економіка України. – 1995. – № 2. – С. 22-26.

приватних джерел фінансування порівняно з економічно розвиненими регіонами»¹⁰³.

Таким чином, зваживши все вищезазначене, ми можемо зробити висновок про необхідність комплексного розгляду проблеми забезпечення необхідних умов для розвитку інноваційного фактору в умовах вітчизняної економіки. Актуальною проблемою є необхідність нарощення інноваційного потенціалу, зокрема його важливої складової – інноваційної сприятливості через створення сприятливих умов для інноваційної діяльності. В той же час, необхідно звернути увагу і детальніше дослідити проблему інноваційного парадоксу. Проте, зосереджувати увагу лише на проблемі нарощення інноваційного потенціалу є недалекоглядним, через те, що найбільшу вигоду будь-яке нововведення приносить не на етапі розробки, а лише за умов безпосередньої комерційної реалізації.

4.10. Обґрунтування доцільності соціальних інновацій в контексті стабілізації демографічної ситуації

В контексті побудови капіталізму «з людським обличчям» особливого значення набувають соціальні інновації, до яких відносяться нові стратегії, концепції, ідеї та організації, які задовольняють будь-які соціальні потреби – від умов праці та освіти до розвитку співтовариств та охорони здоров'я. Однею із сфер, де інновації здатні змінити ситуацію, є демографічна політика.

Соціальні інновації розглядалися в працях таких діячів, як Пітер Друкер і Майкл Янг (засновник Відкритого університету) в 1960-ті роки. В 1970-ті цей термін почали використовувати французькі автори, зокрема, П'єр Розанваллон, Жак Фури'є та Жак Аталлі. Однак соціальні інновації та їх прояви виникли задовго до цього. Бенджамін Франклін запропонував ряд модифікацій, що стосувалися соціальної організації громад, за допомогою яких вони могли б вирішувати нагальні завдання. Багато радикальних реформаторів XIX ст., наприклад Роберт Оуен, якого вважають засновником кооперативного руху, сприяли соціальним перетворенням, а відомі соціологи, Карл Маркс, Макс Вебер та Еміль Дюркгейм привернули увагу до процесів соціальних змін.

Процес розвитку суспільства йде за допомогою відновлення та обумовлює створення передумов для формування нових нетрадиційних компонентів у соціальній сфері, інноваційних способів соціальної діяльності, а нововведення є формою цього суспільного розвитку. Джерелами соціальних інновацій є зміни середовища, а саме соціальні проблеми, що неможливо вирішити традиційними методами, зміни потреб суспільства і його членів. Недозволеність соціальних вимог дає імпульс до розробки нових підходів у соціальній сфері.

Соціальні інновації передбачають трансформації в соціальних структурах і процесах, що призводять до зміни способу функціонування соціальної системи. При цьому можуть істотно змінюватися стратегічні пріоритети, технології, культура, соціальні інститути. Соціальна інновація – це нові ідеї, які допомагають у рішенні існуючих соціальних, культурних, економічних завдань таким чином, щоб ці рішення принесли користь як людству, так і планеті¹⁰⁴. На Заході соціальні проекти – це

¹⁰³ Антонок Л.Л. Інноваційна конкурентоспроможність України та її регіонів / Л.Л. Антонок // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №4. – С. 37-46

¹⁰⁴ Глоссарий по информационному обществу / Под общ. ред. Ю.Е. Хохлова. – М.: Институт развития информационного общества, 2009. – 162 с.